

МЕТОДИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

У статті розглянуто методи оцінки потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону, а саме: визначено сутність поняття «потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону», розглянуто його структуру. Охарактеризовано інтегральний метод оцінки потенціалу, що дозволяє на основі першочергових та другорядних оцінок у різній модифікації одержувати інтегровані оцінки ефективності потенціалу. Інтегральна оцінка потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону будувалася з позиції логіки безперервності операційного циклу (прибутковості) і динамічності (оборотності).

Ключові слова: потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону, структура, методи оцінки.

M.V. HRABAR

Mukachevo State University

EVALUATION METHODS OF POTENTIAL OF TOURISM AND RECREATION INDUSTRY OF REGION

The article considers methods of evaluating the potential of the tourism sector in the region, namely the essence of the concept of "potential tourism and recreation industry in the region", examined its structure. Characterized integral method for estimating the potential that allows on the basis of priority and secondary assessments in various versions get integrated evaluating the effectiveness of potential. Integral assessment of the potential of tourism and recreation industry in the region was based on continuity logically operating cycle (profitability) and dynamic (turnover).

Keywords: potential of tourism and recreation industry of region, structure, methods of assessment.

Вступ. В умовах туристичного ринку, що характеризуються нестабільністю попиту та пропозиції, цін на турпослуги, змінами в конкурентному середовищі й іншими макро- і мікроекономічними факторами, однією з першочергових задач стає формування й оцінка поточних і перспективних можливостей туристичного комплексу, тобто його потенціалу.

Актуальність формування сучасної управлінської парадигми управління туристичним потенціалом набуває дедалі більшого значення у зв'язку з

трансформацією економічних укладів, тотальним впливом мінливого ринкового середовища, зростанням вартості ресурсів та загостренням конкурентної боротьби. Ці труднощі дозволяють зробити висновок про потенційну нездатність діючих методів, принципів та підходів до управління, забезпечити сталий розвиток та фінансове зростання, створюючи таким чином потребу у їх переорієнтації. Тому одним із невідкладних завдань керівництва стає формування й оцінювання поточних і перспективних можливостей регіону, тобто його потенціалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми потенціалу та його оцінка висвітлені в працях Хомякова В.І., Репіної І.М., Федоніна О.С., Краснокутської Н.С., Ждана О.М., Лапіна Є.В., Міценко Н.Г., Блонської В.І., Павлика О.Д., Сухая О.Є., Бузько І.Р., Кібук Т.М., Бажала Ю., Олексюка О.І., Россошанської О.В., Сущенко О.А. та інших учених-економістів [1; с.83]. Вони розглядають потенціал в різних аспектах (економічний, ресурсний і т.д.).

В.Ф. Семенов, В.Г. Герасименко, Г.П. Горбань у науковій праці «Управління регіональним розвитком туризму» розглядають туристичний потенціал регіону як матеріальну базу управління регіональним розвитком туризму [2; с.183].

Дослідження теоретичних аспектів формування туристичного потенціалу знаходять своє відображення у працях Т.І. Ткаченко, К.О. Соколова, І.В. Давиденко [3; с.83].

Проте у даних наукових працях залишається багато нерозкритих питань, адже дослідження туристичного потенціалу здебільшого носить вузькоспеціалізований напрям, тобто в межах ресурсної бази, при цьому поза увагою залишається комплексний підхід оцінки.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних методів комплексної оцінки туристично-рекреаційної галузі регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону є результатом взаємодії ресурсів, конкурентних сил, детермінантів конкурентної переваги регіону та наявності у певної групи людей підприємницьких і управлінських здібностей.

Потенціал туристичного комплексу, як і будь-якої виробничої одиниці, визначає здатність збалансованого використання усіх наявних резервів і можливостей для задоволення потреб споживачів шляхом виробництва конкурентоспроможних туристичних товарів та послуг. Зменшення потенціалу

в багатьох випадках виникає в результаті незбалансованого використання ресурсів.

Потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону – це відкрита система, де спостерігається інтенсивність обміну інформацією та іншими ресурсами із зовнішнім середовищем. Потенціал реагує на макроекономічні зміни, розвивається під їхнім впливом, але при цьому зберігає якісну визначеність і адаптивність функціонування.

Основний зміст поняття “потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону” полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй керівництву управлінських здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб суспільно-економічні інтереси.

Під структурою потенціалу туристичного комплексу Хомяков В.І., Белінська О.В., розуміють мережу найсуттєвіших, стійких (інваріантних) зв'язків між елементами [4; с. 67]. На думку цих авторів структура потенціалу поділяється на об'єктні та суб'єктні складові (рис.1.).

Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу регіону. Вони споживаються і відтворюються в тій чи іншій формі в процесі функціонування. До них належить: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

Інноваційний потенціал – сукупні можливості регіону щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.

Виробничий потенціал – наявні та приховані можливості щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг). Його треба також сприймати як сукупність ресурсів, що функціонують і здатні виробляти певний обсяг продукції. Тому виробничий потенціал є поліструктурною системою.

Фінансовий потенціал – обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів туристично-рекреаційної галузі, що ними воно може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат. Головною складовою фінансового потенціалу є інвестиційний, тобто наявні та приховані можливості галузі для здійснення простого і розширеного відтворення.

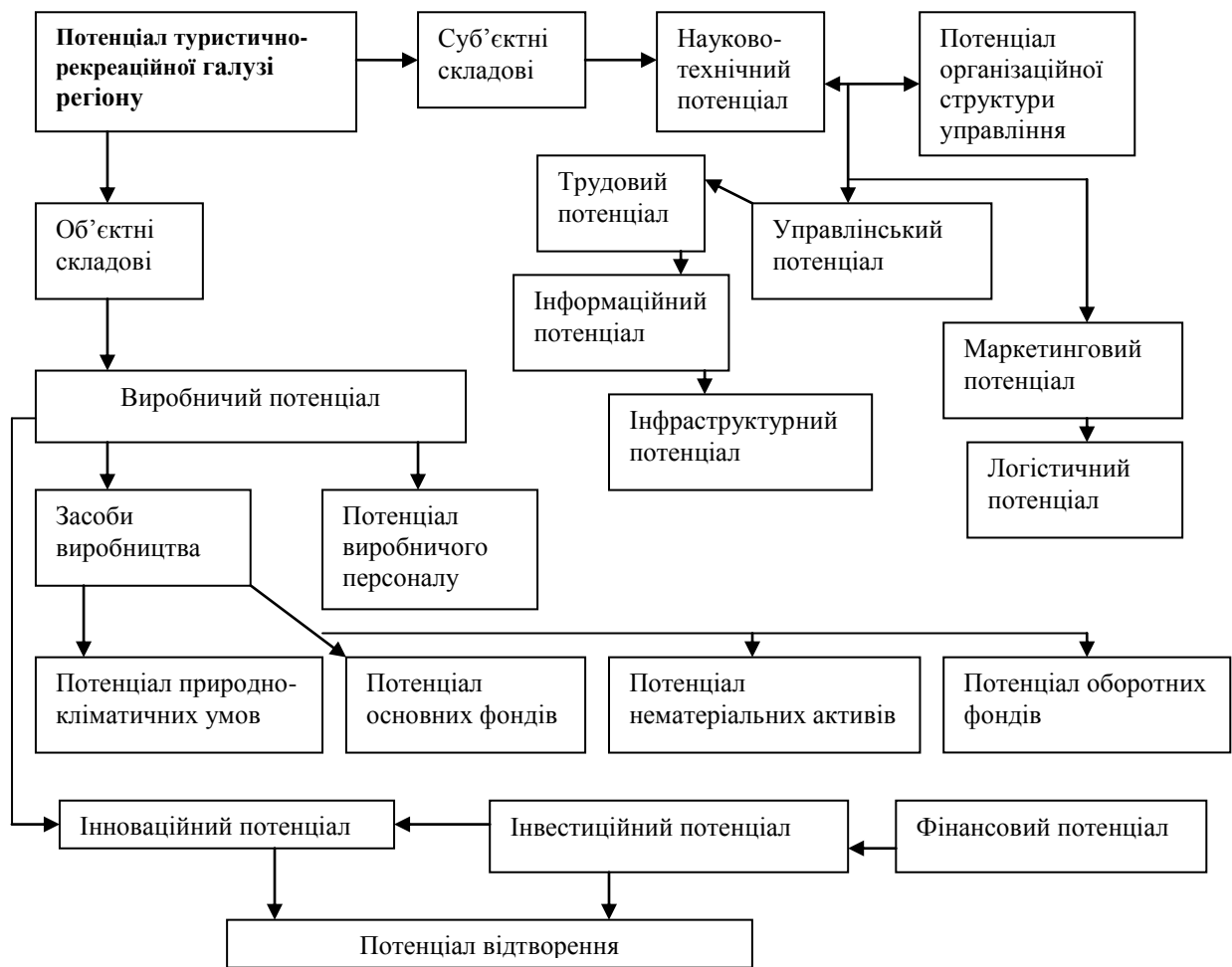

Рис. 1. Структура потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону

Джерело [4, с. 101]

Відтворення потенціалу – це процес безперервного відновлення всіх його складових. Розширене відтворення потенціалу регіону передбачає кількісний та якісний розвиток виробничих факторів та інших складових потенціалу, котрі забезпечують вищу результативність його діяльності [5; с.83]. У межах розширеного відтворення можна виокремити три типи розвитку потенціалу: екстенсивний (традиційний), інтенсивний (інноваційний) і екстенсивно-інтенсивний (змішаний).

Суб'єктні складові не споживаються, а становлять передумову, загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального споживання об'єктних складових. До суб'єктних складових потенціалу туристично-рекреаційної галузі відносять науково-технічний потенціал, управлінський потенціал, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал [6; с.129].

Науково-технічний потенціал – узагальнююча характеристика рівня наукового забезпечення виробництва (науки, техніки, технології, інженерної справи, виробничого досвіду, можливостей та ресурсів, у тому числі науково-технічних кадрів..

Управлінський потенціал – це навички та здібності керівників усіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку соціально-економічної системи. У найзагальнішому вигляді він є інтеграцією функціонально-структурних та нематеріальних елементів.

Потенціал організаційної структури управління – це управлінський (формальний та неформальний) механізм функціонування галузі, який втілює в собі рівень організації функціональних елементів системи та характер взаємозв'язків між ними.

Маркетинговий потенціал – це здатність туристично-рекреаційної галузі систематизовано й планомірно спрямувати всі свої функції (визначення потреб і попиту, організація виробництва, продаж і післяпродажне обслуговування) на задоволення потреб споживачів і використання потенційних ринків збуту. У структурі маркетингового потенціалу окремо виділяють логістичний потенціал.

Закарпаття – один з потенційних регіонів розвитку туристичної галузі. На його невеликій за площею території компактно поєдналися потужні туристичні ресурси, які є передумовою розвитку багатьох видів туризму: гірськолижного (всі двохтисячники Українських Карпат розташовані на території Закарпаття), етнографічного (кожного року проводиться велика кількість самобутніх свят), мисливського (мисливські угіддя Закарпатської області займають 85,1% її загальної площі), санаторно-оздоровчого (велика кількість джерел цілющої мінеральної води на базі яких одночасно можна б оздоровлювати 20-30 тис. чол.), пізнавального (в області багато історико-культурних пам'яток), екстремального (рафтинг на гірських річках, відвідання печер).

Закономірно, що на основі значних туристичних ресурсів функціонує значна кількість туристичних підприємств, до того ж їх кількість згідно даних Головного управління статистики в Закарпатській області постійно збільшується в середньому за рік на 12 організацій. Тому на основі даних тенденцій необхідно здійснити оцінку потенціалу туристичного комплексу Закарпаття, його стану та перспектив подальшого вдосконалення і розвитку.

Багато авторів при оцінці виробничого потенціалу прагнуть охопити різні сторони виробничого потенціалу. Наприклад, Авдеєнко В.Н., Казанів В.А., Воронкова А.Е., Свободін Д., Гіляровська Л.Т., для оцінки виробничого потенціалу рекомендують безліч першочергових та другорядних показників порівняльної або поелементної оцінки [7; 48]. Методологічні розробки цих авторів подібні між собою тим, що виробничий потенціал – вважають кінцевим результатом, ефективність якого є кількісними характеристиками (економія ресурсів, скорочення витрат часу, збільшення ресурсовіддачі, обсяг виробництва й реалізації турпослуг, рентабельності, збільшенням фінансових можливостей). У більшості випадків виробничий потенціал рекомендується оцінювати кількісними і якісними показниками, або натуральними й вартісними. Перші в основному використовують оцінку залежностей фінансових результатів «витрати-дохід-прибуток» [Costs-Volume-Profit або CVP] і визначають межі беззбиткової діяльності [8, с. 13-125]. Багато методів оцінки будуються на порівняльних перевагах, тобто порівнянні фактичних значень ефективності виробничої діяльності із граничними або галузевими [9, с. 56].

На думку Козаченка А.В., Любушина Н.П., Дьякова В.Г., Погостинської Н.Н., Канчавели А.Д. найбільш кращим методом оцінки виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття є інтегральний метод, що дозволяє на основі першочергових та другорядних оцінок у різній модифікації одержувати інтегровані оцінки ефективності потенціалу виробничої діяльності регіону. Існуючі способи агрегованості елементів виробничого потенціалу в основному базуються на використанні середніх значень показників: середньої арифметичної, середньої геометричної, середньозваженої, медіани. Однак варто звернути увагу на ще один важливий момент методу інтегрованих показників, а саме, не можна ігнорувати фізичну й економічну сутність показників. З погляду Козаченка А.В. у цьому випадку найбільш кращим буде метод експертних оцінок [10, с. 234].

Аналогічної точки зору дотримується й А.Е. Воронкова, що у своїх дослідженнях поряд з методом експертних оцінок використовує матричний метод. Використання матричного підходу для інтегрованої оцінки виробничого потенціалу, з одного боку, – дає можливість оцінити потенціал по кожному елементу, а з іншого, – систематизувати співвідношення парних показників і тим самим комплексно оцінити виробничий потенціал [11, с. 225].

Основними недоліками перерахованих вище методів є:

1) всі вони побудовані на великій кількості другорядних оцінок виробничої діяльності, що утрудняє їх використання для вибору альтернатив стратегії розвитку виробничого потенціалу регіону;

2) при побудові системи показників оцінки потенціалу не враховуються умови відтворювальних процесів оновлення капіталу.

При застосуванні методів інтегрованої оцінки необхідно враховувати такі обставини: по-перше, структура елементів інтегрованої оцінки не може бути постійною, оскільки вона залежить від поставлених цілей і завдань дослідження; по-друге, для формування інтегрованого показника необхідно періодично переглядати пріоритети й упорядковувати їх за допомогою заздалегідь установлених правил.

У нашому випадку інтегральна оцінка виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття будується з позиції логіки безперервності операційного циклу (прибутковості) і динамічності (оборотності). Це пов'язане з тим, що джерела ефективності виробничої діяльності перебувають у безпосередній залежності від того, наскільки швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші.

Методологія оцінки потенціалу виробничої діяльності туристичної галузі Закарпаття будується на таких принципах:

1) адекватність – враховує вплив зміни факторів навколишнього середовища;

2) гнучкість – ураховує умови й специфіку функціонування у просторі й часі. Реалізація даного принципу передбачає використання статистичних і динамічних оцінок;

3) значущість – передбачає вибір системи показників, яка б задовольняла вимоги досягнення цілей дослідження;

4) інтегрованості – ґрунтується на результатах інтегральної оцінки потенціалу виробничої діяльності й врахуванні відхилень результатів оцінки залежно від її методу;

5) комплексності – передбачає створення інформаційної бази для розробки рекомендацій з підвищення ефективності виробничої діяльності й вибору альтернатив стратегії розвитку. Комплексність проявляється в: багатоаспектності – оцінюються різні характеристики потенціалу регіону.

Якщо дотримуватися закономірностей циклів кругообігу капіталу, то в загальному виді показники виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття можна розмежувати на чотири блоки:

- 1) ресурсні показники, що характеризують ресурсний потенціал;
- 2) витратні характеризують операційні витрати центрів відповідальності;
- 3) результатні: обсяг наданих послуг, прибуток;
- 4) розрахункові – приватні й інтегральні індикатори ефективності виробничої діяльності.

Використання запропонованої класифікації дає можливість акцентувати увагу на тих факторах, які дозволяють найбільше адекватно оцінювати відповідні аспекти формування й використання потенціалу й виявити проблемні ситуації на даному етапі розвитку.

Така постановка відповідає цілям і завданням інтегральної оцінки рівня реалізації й нереалізації потенційних можливостей, підвищення ефективності виробничої діяльності. Досягнення поставленої мети забезпечується новим предметним наповненням змісту показників інтегральної оцінки, що характеризують зазначені вище взаємозв'язки.

Взаємозв'язок інтегральних показників виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття може бути виражений залежністю [7; с. 79-80]:

$$\frac{BP}{OC} = \frac{BP}{I_c} \times \frac{I_c}{PZ} \times \frac{PZ}{BP} \times \frac{BP}{OA} \times \frac{OA}{OC} \times \frac{OC}{IP} \times \frac{IP}{BP} \times \frac{BP}{CP} \times \frac{CP}{OC}, \quad (1)$$

де $\frac{BP}{OC}$ – фондоддача; $\frac{BP}{I_c}$ – витратоддача;

$\frac{I_c}{PZ}$ – оборотність виробничих запасів;

$\frac{PZ}{BP}$ – матеріаломісткість;

$\frac{BP}{OA}$ – оборотність оборотних активів;

$\frac{OA}{OC}$ – фондомісткість оборотних активів;

$\frac{IP}{BP}$ – місткість інвестиційних ресурсів;

$\frac{OC}{IP}$ – фондоозброєність інвестиційних ресурсів;

$\frac{BP}{CP}$ – продуктивність праці;

$\frac{CP}{OC}$ – продуктивність основних засобів.

Кількісну оцінку взаємозв'язку показників, що характеризують потенціал виробничої діяльності туризму Закарпаття, можна охарактеризувати за допомогою регресійного аналізу на основі такого рівняння [7; с. 87]:

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \quad (2)$$

де y – залежна змінна (функція); (x_1, x_2, \dots, x_n) - незалежні змінні (аргументи).

Висновки. На основі дослідження методів оцінки потенціалу туристично-рекреаційної галузі регіону можна сформулювати наступні висновки:

– потенціал туристично-рекреаційної галузі регіону – інтегральне відображення поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй керівництву управлінських здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб суспільно-економічні інтереси.

– структурою потенціалу туризму та рекреації регіону поділяється на об'єктні та суб'єктні складові. Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу, до них належить: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

– інтегральна оцінка виробничого потенціалу туристичного комплексу Закарпаття ґрунтується на безперервності операційного циклу (прибутковості) і динамічності (оборотності).

Література

1. Батлукова О.О. Системний підхід до формування елементів методики оцінки фінансового потенціалу підприємства / О.О. Батлукова. Торгівля і ринок України: [темат. зб. наук. пр. / голова. ред. О.О. Шубін].– Донецьк: Дон ДУЕТ, 2005. – вип. 19, т. 2. – С 9 -13.

2. Бачо Р.Й. Теорія потенціалів в сучасному управлінні туристично-рекреаційною галуззю регіону / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Херсон, – 2014. – Випуск 9-1. Частина 3. – С.123-126

3. Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму: Навчальний посібник. / Семенов В.Ф., Герасименко В.Г., Горбань Г.П., Богадьорова Л.М. – Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. – 225 с .
4. Живолуга О. Сутність, необхідність та особливості управління економічним потенціалом підприємства / О. Живолуга. Торгівля і ринок України: [під ред. І.В. Сороки] – Дон.: Дон ДУЕТ, 2000. - вип. 10, т 2. - с. 12.
5. Ковальов В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковальов. – М.: Финансы и статистика, 2002. - 559 с.
6. Коршикова Л.Ю. Эволюция системы аналитических показателей деятельности организаций. Оригинальные материалы / Л.Ю. Коршикова // Экономика и практика. – 2004. – № 1. – 16 с.
7. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: [монографія] – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – 265 с.
8. Ляпунов Б.В. Работы по теории потенциала. Классика естествознания. / Б.В. Ляпунов – Л.: ГИТТЛ, 1945. – 179 с. – (Математика. Механика. Физика. Астрономия).
9. Кузьбожев Э.Н. Анализ обеспечивающих подсистем системы управления: [материалы исследования] / Э.Н. Кузьбожев, А.А. Евчаренко, С.С. Припачкин, Курск: КГТУ, 2003. – 44 с.
10. Пилипенко А.А. Менеджмент: підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.А. Пилипенко, С.М. Пилипенко, І.П. Оленко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2005. – 456 с.
11. Стеченко Д.М. Теоретичні аспекти дослідження природно-рекреаційного потенціалу регіону / Д.М. Стеченко // Національний вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 2. – С. 65-76.

References

1. Batlukova O.O. Systemnyi pidkhid do formuvannia elementiv metodyky otsinky finansovoho potentsialu pidpriemstva / O.O. Batlukova. Torhivlia i rynek Ukrainy: [temat. zb. nauk. pr. / holova. red. O.O. Shubin].– Donetsk: Don DUET, 2005. – vyp. 19, t. 2. – S 9 -13.
2. Bacho R.Y. Teoriia potentsialiv v suchasnomu upravlinni turystychno-rekreatsiinoiu haluzziu rehionu / R.Y. Bacho // Naukovyi visnykh Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky». Kherson, – 2014. – Vypusk 9-1. Chastyna 3. – S.123-126

3. Semenov V.F. Upravlinnia rehionalnym rozvytkom turyzmu: Navchalnyi posibnyk. / Semenov V.F., Herasymenko V.H., Horban H.P., Bohadorova L.M. – Odesa: Odeskyi derzhavnyi ekonomichnyi universytet, 2011. – 225 s .
4. Zhyvoluha O. Sutnist, neobkhidnist ta osoblyvosti upravlinnia ekonomichnym potentsialom pidpriemstva / O. Zhyvoluha. Torhivlia i rynek Ukrainy: [pid red. I.V. Soroky] – Don.: Don DUieT, 2000. - vyp. 10,t 2. - s. 12.
5. Koval'ov V.V. Finansovyj analiz: metody i procedury / V.V. Koval'ov. – M.: Finansy i statistika, 2002. - 559 s.
6. Koršikova L.Û. Èvolúciâ systemy analitičeskih pokazatelej deâtel'nosti organizacij. Original'nye materialy / L.Û. Koršikova // Èkonomika i praktika. – 2004. – # 1. – 16 s.
7. Kostyrko L.A. Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva: [monohrafiia] – Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2005. – 265 s.
8. Lâpunov B.V. Raboty po teorii potentsiala. Klassika estestvoznaniâ. / B.V. Lâpunov – L.: GITTL, 1945. – 179 s. – (Matematika. Mehanika. Fizika. Astronomiâ).
9. Kuz'božev È.N. Analiz obespečivaûših podsistem systemy upravleniâ: [materialy issledovaniâ] / È.N. Kuz'božev, A.A. Evčarenko, S.S. Pripačkin;, Kursk: KGTU, 2003. – 44 s.
10. Pylypenko A.A. Menedzhment: pidruchn. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / A.A. Pylypenko, S.M. Pylypenko, I.P. Olenko. – Kh.: VD «INZhEK», 2005. – 456 s.
11. Stechenko D.M. Teoretychni aspekty doslidzhennia pryrodno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu / D.M. Stechenko // Natsionalnyi visnyk ChDIEU. – 2009. – # 2. – S. 65-76.